

Výjezdní seminář z obchodního práva

OZ a ZOK – stále jako nové

Účel a přípustnost modifikace odpovědnosti členů volených orgánů obchodních korporací.

Martin Pata

2. ročník PF UK

Resumé

Nový občanský zákoník a zákon o obchodních korporacích přinášejí větší flexibilitu obchodním korporacím v otázce modifikace odpovědnosti členů volených orgánů. Přestože je z předchozí úpravy zachována kogentnost zákazu zejména ex ante omezení odpovědnosti členů orgánů, obchodním korporacím se otevírá širší prostor pro ex post modifikace, a zejména pak vypořádání již vzniklých závazků. Stále nicméně zůstávají otevřené některé otázky ohledně míry modifikace odpovědnosti, což přináší rizika pro členy orgánů, kteří mají i při uzavírání dohod o vypořádání povinnost jednat s péčí řádného hospodáře.

1. Úvod a cíl práce

Cílem práce je zamyslet se nad možnostmi omezení odpovědnosti členů volených orgánů obchodních korporací. Ze širokého tématu se pro účely svého příspěvku soustředím na dvě oblasti, a to na náhradu újmy způsobené porušením péče řádného hospodáře a na vypořádání, které obchodní korporace může s povinným smluvně uzavřít.

2. Odpovědnost členů volených orgánů

2.1. Povinnost péče řádného hospodáře a povinnost loajality

Povinnost jednat s péčí řádného hospodáře má každý člen voleného orgánu dle § 159 odst. 1 Občanského zákoníku, zák. č. 89/2012 Sb., („NOZ“). Zatímco v dřívější úpravě chyběla definice pojmu „péče řádného hospodáře“ a obsah tohoto pojmu určila až judikatura, v novém civilním právu se zákonodárce snaží termín přiblížit a zasadit do konkrétního rámce. Vyjmenovává tedy několik znaků, které tato péče nese: nezbytnou loajalitu, potřebné znalosti a pečlivost. Má se za to, že jedná nedbale, kdo této péče není schopen a nevyvodí z toho pro sebe důsledky.

Zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních korporacích („ZOK“) k péči řádného hospodáře přidává další modifikátory, konkrétně dobrou víru a obhajitelný záměr obchodní korporace¹, čímž se význam pojmu poněkud zamlžuje. Zákonodárce se zde pokouší zapracovat zahraniční zkušenosti s pravidlem podnikatelského úsudku (business judgment rule) a chránit tak členy orgánů před odpovědností za újmu, pokud se jim podaří prokázat, že rozhodovali lege artis². Zde je třeba klást důraz na proces přijímání rozhodnutí, ne již nezbytně na výsledek rozhodnutí.

V řízení před soudem je zachované obrácené důkazní břemeno a je to tak člen orgánu, kdo má prokazovat, že jednal s péčí řádného hospodáře. Zákon zde ovšem nově umožňuje soudu rozhodnout, že to po něm nelze spravedlivě požadovat³, a převést břemeno na žalobce.

¹ § 51 odst. 1 ZOK.

² Důvodová zpráva ZOK, dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-k-ZOK.pdf> dne 20.3.2016, str. 24.

³ § 52 odst. 2 ZOK.

2.2. Odborná péče

Zákon dále uvádí, že při posuzování splnění výše uvedených povinností se přihlédne k péči, kterou by v obdobné situaci vynaložila jiná pečlivá osoba. Jedná se tedy o nižší standard, než je péče odborná. Z judikatury nejspíše zůstanou v platnosti závěry, že to ovšem nezabavuje člena orgánu povinnosti v rámci péče řádného hospodáře „rozpoznat, že je nutná odborná pomoc speciálně kvalifikovaného subjektu, a případně i povinnost, aby takovou pomoc zajistil“⁴. Pokud ale odbornými znalostmi člen orgánu disponuje, judikatura dovodila, že má povinnost tuto svou odbornost použít a za její nepoužití odpovídá⁵.

2.3. Rekodifikace

Před rekodifikací Obchodní zákoník zakazoval omezení odpovědnosti člena orgánu (§ 194 odst. 5 zák. č. 513/1991 Sb.), a to jak ve formě smlouvy i ve formě ustanovení ve stanovách společnosti, bez ohledu na to, zda by se jednalo o jednání ex-ante či ex-post. Tato jednání by byla absolutně neplatná. Absolutorium, tedy rozhodnutí valné hromady o tom, že společnost nemá nebo neuplatní vůči členům orgánů nárok na náhradu škody, bylo předmětem diskuze⁶.

Zákon o obchodních korporacích nově přinesl v § 53 odst. 3 možnost minimálně částečného absolutoria vůči členovi orgánu – o sporu o rozsah absolutoria viz níže. Zároveň rekodifikace přinesla i na první pohled jasné kogentní ustanovení⁷ o zdánlivosti právního jednání obchodní korporace omezujícího odpovědnost člena jejích orgánů.

⁴ Viz např. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 5 Tdo 1412/2007.

⁵ Viz např. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1262/2006.

⁶ Borsík, D.: Péče řádného hospodáře a pravidlo podnikatelského úsudku bez legend, Obchodněprávní revue 7-8/2015, str. 202.

⁷ § 53 odst. 2 ZOK.

3. Modifikace odpovědnosti členů volených orgánů

Významnou otázkou pro zamyšlení nad odpovědností za porušení povinností členů volených orgánů je jaký je vlastně charakter této povinnosti. Je péče řádného hospodáře povinností zákonnou, nebo smluvní? O této otázce se vede spor. Domnívám se, že spíše převládá názor vyjádřený v jednom z velkých komentářů⁸, o kterém píše i doktor Čech⁹, tedy že se bude spíše jednat o charakter smluvní, spojený s objektivní odpovědností dle § 2913 NOZ s možností liberace.

3.1. Účel a přípustnost

Účel modifikace odpovědnosti člena voleného orgánu může být zjednodušeně dvojitý: obchodní korporace se bude snažit chránit sebe sama a bude chtít odpovědnost člena orgánu zpřísnit, anebo se obchodní korporace může snažit úroveň své vlastní ochrany snížit ve prospěch člena orgánu. Druhým možným rozdělením typu modifikace je pak dělení na právní jednání ex-ante a ex-post.

Obecně se můžeme domnívat, že otázka odpovědnosti není otázkou statusovou a tudíž nám zákonodárce umožňuje jistou míru dispozitivity. Se zpřísněním odpovědnosti členů orgánů by tak neměl být velký problém. Nevidím třeba důvod, proč by společnost nemohla povinnosti členů svých orgánů zpřísnit například tak, že místo péče řádného hospodáře bude požadovat, aby členové orgánů vykonávali svou funkci s povinností odborné péče. Takováto modifikace by pak přirozeně dávala smysl jen, je-li dohodnutá ex ante. Méně jednoznačná se zdá odpověď na otázku, jak by se dala odpovědnost členů orgánů snížit.

Obecné pravidlo, které upravuje možnosti omezit odpovědnost, nalezneme v § 2898 NOZ. Toto ustanovení normuje, že se *„nepřihlíží k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje povinnost k náhradě újmy způsobené člověku na jeho přirozených právech, anebo způsobené úmyslně nebo z hrubé nedbalosti; nepřihlíží se ani k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje právo slabší*

⁸ Lasák, J.; Pokorná, J.; Čáp, Z.; Doležil T. a kol. Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 413.

⁹ Čech, P.: K náhradě újmy způsobené porušením péče řádného hospodáře po rekodifikaci, Pojistné rozpravy (pojistně teoretický bulletin), 31/2013, str. 31.

strany na náhradu jakékoliv újmy. V těchto případech se práva na náhradu nelze ani platně vzdát.“. Za účinnosti starého občanského zákoníku bylo zakázáno vzdát se předem jakéhokoliv práva, které má teprve vzniknout¹⁰. Nové právo tedy dovoluje vzdát se předem některých práv.

Klíčovým ustanovením je pak § 53 odst. 2 zákona o obchodních korporacích, který normuje, že „K právním jednáním obchodní korporace omezujícím odpovědnost člena jejích orgánů se nepřihlíží.“. Jazykovým výkladem zde dospějeme k jasnému požadavku kogentnosti ustanovení § 53 odst. 2. Tento odstavec je dále modifikován odstavcem třetím, kde zákonodárce dovoluje vypořádání újmy způsobené porušením péče řádného hospodáře.

3.2. Náhrada způsobené újmy a vypořádání

Ohledně otázky, do jaké míry lze způsobenou újmu vypořádat se rozproudila živelná akademická diskuze, a to zejména mezi doktory Havlem¹¹ a Piherou¹². Spor se vede o to, zda § 2898 NOZ a § 53 odst. 2 ZOK zakazují dohody o vzdání se práva ex ante i ex post, přičemž § 53 odst. 3 ZOK by pak představoval jen výjimku ze zákazu, která by ovšem musela splňovat podmínku ekvivalentnosti¹³. Tento názor zastává mj. docent Havel.

Druhý názorový proud, který otevřel doktor Pihera, tvrdí, že § 2898 NOZ a § 53 odst. 2 ZOK zakazují jen dohody ex ante; v takovém případě by bylo možné se práva ex post i vzdát. Lze ale například právo na náhradu újmy omezit či zcela odpustit? Domnívám se, že na to není jednoznačná odpověď. Je dobré připomenout, že i uzavření dohody o vypořádání, bude-li jej uzavírat orgán obchodní korporace, vyžaduje dodržování péče řádného hospodáře. Zda bude dohodnutá modifikace splňovat požadavky povinné péče, nelze říci obecně. V Komentáři k ZOK se JUDr. Lasák domnívá, že „není důvod vykládat § 53 odst. 3 tak, že zakládá pouze možnost dohodnout se na způsobu úhrady újmy (v takovém případě je člen orgánu povinen k náhradě vzniklé újmy zásadně za podmínek stanovených v této dohodě). Zvolená zákonná konstrukce

¹⁰ § 574 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb.

¹¹ HAVEL, B.: O kogentnosti, vypořádání újmy a ručení vlivné osoby ve světle nového soukromého práva, Obchodněprávní revue 1/2013. a Havel, B.: A ještě k tzv. absolutoriu a také k přenosu obchodního vedení na správní radu, Obchodněprávní revue 6/2013.

¹² Pihera, V.: Znovu k absolutoriu, Obchodněprávní revue 3/2013. a Pihera, V.: Tvrdé jádro a měkká slupka. Úvaha o odpovědnosti managementu kapitálových společností, Obchodněprávní revue 5/2012.

¹³ Borsík, opak. cit., str. 208

podle mého názoru nevylučuje, aby se obchodní korporace a povinná osoba dohodly i na narovnání, jiném vypořádání předmětného nároku, případně aby se obchodní korporace nároku na náhradu újmy vůči povinné osobě vzdala. Ostatně, proto zákonodárce stanoví vysokou kvalifikovanou většinu nezbytnou ke schválení takové smlouvy (alespoň 2/3 hlasů všech společníků).

Nedává vůbec žádný smysl, aby zákonodárce stanovoval tak vysokou většinu hlasů pro pouhé rozhodnutí o schválení „splátkového kalendáře“. Navíc, zákon předpokládá, že pokud by bylo prohlášeno za neplatné usnesení nejvyššího orgánu obchodní korporace, kterým byla schválena smlouva o vypořádání újmy ve smyslu § 53 odst. 3, má toto za následek fikci neplatnosti předmětné smlouvy (§ 53 odst. 4). Nedává valného smyslu prohlašovat za neplatnou dohodu o vypořádání, která pouze nastaví splátkový kalendář toho, jak má člen orgánu obchodní korporace nahradit újmu, kterou jí způsobil porušením péče řádného hospodáře.“¹⁴ Tuto argumentaci považuji za přesvědčivou.

Jako doplněk je možno uvést, že realizace dohody o vyrovnání může mít i negativní daňové dopady. Byla-li již na členovi orgánu újma nárokována, případná dohoda o vyrovnání, která bude újmu promíjet, může být důvodem vzniku daňové povinnosti dle § 3 zákona o daních z příjmů, kdy na straně člena orgánu dochází k nepeněžnímu příjmu.

4. Závěr

Nový občanský zákoník a zákon o obchodních korporacích přinášejí větší flexibilitu obchodním korporacím v otázce modifikace odpovědnosti členů volených orgánů. Přestože je z předchozí úpravy zachována kogentnost zákazu zejména ex ante omezení odpovědnosti členů orgánů, obchodním korporacím se otevírá širší prostor pro ex post vypořádání již vzniklých závazků. Stále nicméně zůstávají otevřené některé otázky ohledně míry modifikace odpovědnosti, což přináší rizika pro členy orgánů, kteří mají i při uzavírání dohod o vypořádání povinnost jednat s péčí řádného hospodáře.

¹⁴ Lasák, J.; opak cit., str. 448.

5. Prameny

Odborná literatura:

Borsík, D.: Péče řádného hospodáře a pravidlo podnikatelského úsudku bez legend, Obchodněprávní revue 7-8/2015.

Čech, P.: K náhradě újmy způsobené porušením péče řádného hospodáře po rekonstrukci, Pojistné rozpravy (pojistně teoretický bulletin), 31/2013.

HAVEL, B.: O kogentnosti, vypořádání újmy a ručení vlivné osoby ve světle nového soukromého práva, Obchodněprávní revue 1/2013.

Havel, B.: A ještě k tzv. absolutoriu a také k přenosu obchodního vedení na správní radu, Obchodněprávní revue 6/2013.

Lasák, J.; Pokorná, J.; Čáp, Z.; Doležil T. a kol. Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014.

Pihera, V.: Znovu k absolutoriu, Obchodněprávní revue 3/2013.

Pihera, V.: Tvrdé jádro a měkká slupka. Úvaha o odpovědnosti managementu kapitálových společností, Obchodněprávní revue 5/2012.

Normativní právní akty:

Občanský zákoník 89/2012 Sb.

Zákon o obchodních korporacích 90/2012 Sb.

Obchodní zákoník 513/1991 Sb.

Občanský zákoník 40/1964 Sb.

Judikatura:

Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 5 Tdo 1412/2007.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1262/2006.

Internetové zdroje:

Důvodová zpráva ZOK, dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-k-ZOK.pdf> dne 20.3.2016.